

PROPOSTES DIDÀCTIQUES PER TREBALLAR EL 8 DE MARÇ A L'AULA:

FEMINISME A TRAVÉS DEL CÒMIC

Dossier d'activitats sobre el còmic *Feminismes* d'Edicions Camacuc.

Elaborat pel col·lectiu *Arada. Eina de feminismes i memòria*.

Direcció general d'Innovació Educativa i Ordenació.

Conselleria d'Educació, Cultura i Esport de la Generalitat Valenciana.

PROPOSTA DIDÀCTICA PER A L'ETAPA DEL BATXILLERAT I LA FORMACIÓ PROFESSIONAL

A PARTIR DE LA LECTURA DEL FRAGMENT: “*PAPEROTS*”

TIPOLOGIA D'ACTIVATAT	DESCRIPCIÓ DE L'ACTIVATAT	OBJECTIUS	INDICADORS D'ÈXIT	PROPOSTA METODOLÒGICA
<u>Introducció – Motivació</u> (abans de la lectura)	1. <i>Fem pluja d'idees</i>: el professorat proposa a l'alumnat reflexionar al voltant del feminisme i el seu passat. Es demana que participen en una “pluja d'idees” sobre la història del feminisme internacional: poden dir les dones, fets o organitzacions que coneguen. A continuació, es van anotant a la pissarra les respostes. Després, fem una nova “pluja d'idees” per a indagar el que saben sobre el passat del feminisme valencià. És possible que no coneguen cap dona, organització ni fet important, per això iniciem aquesta sessió amb una reflexió sobre el desconeixement que encara existeix pel que fa a la història més pròxima. Es poden anar comentant les opinions anònimes i iniciar el debat, fomentant la discussió pausada i indagant en les seues idees prèvies, tractant que no estiguen condicionades en aquest punt inicial de la sessió.	- Explorar sobre les idees prèvies de l'alumnat sobre la història del feminisme. - Constatar els coneixements sobre la història local i més propera i evidenciar la manca de formació i informació.	- Explora i indaga respecte als seus coneixements previs sobre el feminisme (història, organitzacions, referents) tant en el context global com valencià. - Reconeix els coneixements i les mancances al voltant de la història del feminisme valencià	Gran assemblea en cercle de tot el grup-classe. Es promou la participació de tot l'alumnat i l'escolta activa. Tractem de fer aparéixer els coneixements previs i fem notar quines mancances tenim sobre la història del feminisme, especialment la història valenciana del pensament i moviment feminista del territori.

Desenvolupament

(després de la lectura)

2. Ens fem periodistes? Es proposa que l'alumnat es convertisca en redactor o redactora del periòdic "La Voz Femenina" que apareix mencionat al còmic. L'objectiu és que extraguen uns 6 titulars a partir dels fets i esdeveniments més rellevants que van apareixent al còmic sobre el passat del feminisme valencià.

3. Estudiem la seua "veu femenina": Seguidament, a l'Annex 1 trobareu el primer número de "La Voz Femenina" que menciona el còmic. Podeu projectar-lo o fotocopiar-lo i fer un comentari de text sobre el primer article del periòdic, que es titula *Nuestro fin*. A partir de la lectura d'aquest article, que és una font primària, es proposa la resposta d'una sèrie de preguntes que poden trobar-se al mateix annex.

4. Revivim els debats del feminisme: en el text es presenta un moment molt significatiu en la història del feminisme espanyol, la discussió entre diferents corrents que va tindre lloc a les I Jornades per l'Alliberament de la Dona.

- Incentivar la capacitat de síntesi i extracció de fets i fites més rellevants sobre el passat del feminisme valencià.

- Treballar el comentari de text i familiaritzar-se amb fonts històriques primàries.

- Conèixer de primera mà les reivindicacions de les primeres feministes valencianes.

- Identificar debats històrics del feminisme i les distintes postures teòriques.

- Integrar els coneixements a través de l'exercici teatral.

- Identifica i sintetitza les principals reivindicacions històriques aparegudes al còmic.

- Reflexiona al voltant de les lluites i demandes recollides al periòdic.

- Assimila les idees principals de les dos propostes teòriques del feminisme.

Depenent del nivell del grup i del temps del qual es disposa, es pot adaptar la metodologia. Una proposta és que l'alumnat es disposa en grups de 4 persones i a partir de l'estructura cooperativa 1-2-4. L'alumnat treballa a partir de 3 moments:

Primer, pensa i crea de manera individual la seua proposta.

Segon, cada alumne del grup ho posa en comú, afegeix o reformula la seua proposta amb la seua parella contigua.

Tercer, cada parella, ja sincronitzada, comparteix amb l'altra la proposta i entre els 4 construeixen la solució final, atenent a les aportacions individuals de cadascun.

Finalment, tots els grups de classe presenten a la resta la seua activitat.

En primer lloc, dividirem el grup en dos grups. Una volta constituïts els grups, aquests hauran de treballar de forma cooperativa per a construir el seu argumentari defensant la postura que els haja tocat. Tots i totes han de

A classe, reviurem aqueixes discussions a partir d'una dinàmica de *role-playing*. A l'annex 2 trobareu els arguments sintetitzadors d'ambdós corrents. D'una banda, els de la doble militància (que defensaven les confluències amb els partits d'esquerreres) i, d'altra banda, els de la militància única (mantenen la necessitat d'un feminisme autònom). Per a debatre al voltant d'aquesta qüestió, el professorat pot dividir la classe en dos i cada grup construirà el seu argumentari corresponent, seguint el fil de l'annex. Després, cadascun triarà una portaveu i, finalment, s'escenificarà el debat. En aquesta escenificació, cada portaveu representarà estar en les Jornades, debatent al voltant del futur del feminisme en aquell context concret.

- Construeix un discurs ric de forma cooperativa i participa en la co-construcció mitjançant l'exercici teatral.

contribuir a generar un argumentari per a defensar la seua postura.

Després d'haver realitzat aquest argumentari, el grup triarà un o una portaveu. Aquests dos portaveus seran qui encarnen les postures enfrontades: militància doble o única.

Síntesi- Resum
(després de la lectura)

5. Interpretem els números.

Es divideix la classe en grups, habitualment de 4 persones. A partir de l'Annex 3.2, on s'ofereix informació sobre la distribució per sexes de l'alumnat en el sistema educatiu, es planteja que han de trobar arguments que expliquen aquestes diferències. La o el docent pot donar idees per guiar el debat cap a continguts com ara la feminització en els estudis i tasques de cures i la masculinització d'espais laborals científics o vinculats a la producció. Finalment, l'alumnat reflexionarà respecte als rols de gènere i en quina mesura aquests han condicionat la seua elecció educativa.

6. Dissenya la teua pancarta. Es proposa el disseny i elaboració d'unes pancartes, aprofitant que és la setmana del 8M. Tenint en compte totes les reivindicacions que han fet les dones valencianes, es proposa fer una reflexió de cara a l'actualitat i repensar quins reptes ens queden per assolir la igualtat entre dones i homes. Tot extraient d'aquestes reflexions, diversos lemes o consignes perquè apareguen a les pancartes.

- Prendre consciència de la distribució desigual per sexes en els diversos nivells educatius i famílies professionals.

- Incentivar la reflexió per explicar les causes i conseqüències d'aquest fet.

- Analitzar els rols de gènere des de la perspectiva de l'ocupació.

- Fer una reflexió vinculant el passat i el present entre les lluites feministes històriques i els reptes que queden per conquerir.

- Treballar de manera cooperativa, compartint idees i reflexions amb els companys i companyes.

- Aplica el pensament reflexiu i creatiu per a construir l'argumentari.

- Pren consciència de com els rols de gènere influeixen en les pròpies eleccions.

- Mostra interès i una participació activa en l'activitat.

- Treballa de manera cooperativa esforçant-se a arribar a consensos equitativament acceptats per tot el grup.

El professorat orienta l'alumnat per a participar de manera cooperativa i equitativa incentivant el diàleg igualitari i respectuós i ajuda l'alumnat a allunyar-se de propostes que banalitzen els continguts ja treballats.

El professorat incita l'alumnat a participar de manera cooperativa i equitativa incentivant la participació activa i ajuda a l'alumnat a fer les reflexions pertinents i els dona idees per a les noves propostes.

7. Entrevista la teua àvia. Per acabar aquesta proposta didàctica, proposem un treball de recerca de les arrels pròpies i de coneixement de la història més recent des de l'escolta a les persones majors que ens envolten. El professorat pot explicar el procediment per fer l'entrevista segons els tres passos proposats en la següent guia:

<http://laaventuradeaprender.intef.es/guias/-como-hacer-entrevistas->

I l'alumnat pot escollir fer-li l'entrevista a la seua àvia o a qualsevol altra persona major del seu entorn, fent preguntes en diferents sentits: sobre la història familiar, sobre les seues vivències respecte als fets històrics més destacats i, fins i tot, sobre les seues experiències respecte al feminisme. Finalment, es poden escoltar fragments a classe o fer una memòria del procés d'entrevista oral.

- Treballar el procediment de la realització d'entrevistes orals.

- Fomentar l'escolta activa de les memòries de les persones grans.

- Vincular la història més divulgada amb les memòries familiars i les seues emocions.

- Aplica el procés treballat a classe per fer entrevistes orals.

- Escolta activament a la persona gran que ha entrevistat.

- Troba els vincles de les memòries personals de la persona entrevistada amb els fets històrics del context.

El professorat motiva a l'alumnat per la realització de les entrevistes orals i l'orienta, a través de la guia, en el procediment que implica la realització de l'activitat. Es tracta d'una activitat individual que pot generar un producte final que pot posar-se en comú en tot el grup-classe i, fins i tot, aprofitar-se per a treballar en altres assignatures.

ANNEX 1. Estudiem la seua “veu femenina”

Podeu trobar el text “Nuestro fin” al periòdic “La Voz Femenina” clicant al següent link:

<https://bivaldi.gva.es/es/consulta/registro.cmd?id=10000009295>

Possibles preguntes per al comentari de text de “Nuestro fin” publicat a La Voz Femenina:

1. Quins eren els objectius més importants de les redactores de La Voz Femenina?
2. Com creien les redactores del periòdic que es podria aconseguir l'emancipació femenina?
3. A què es referien amb la frase: “no venimos a pregonar la guerra fratricida”?
4. Creus que en aquest periòdic es relaciona la lluita feminista amb la lluita del moviment obrer?

PROPIEDAD
A
DEP. JUR. 1.
LIT. 2.
NÚMERO 162.

AÑO I
ELCHE 1.º DE MAYO DE 1912
NUM. 1

La Voz Femenina

Verá la luz los días 1 y 16 de cada mes

Precios de suscripción
Eche, un mes. 0'15 pesetas.
Fuera, trimestre. 0'60 »
Pago adelantado

Número suelto 5 céntimos

Redacción y Administración
CONDE, 8, P.º A.º.
Anuncios á precios convencionales

NUESTRO FIN

Al nacer este periódico que por ahora será quincenal, cumple á nuestro deber manifestar el propósito que nos guía, para que sepan todos los que lean nuestro primer número á qué atenerse.

Venimos á defender nuestro sexo. es decir, venimos á que se hagan respetar nuestros derechos, y poner todo cuanto podamos de nuestra parte para ilustrar en la medida de nuestras fuerzas y con nuestra escasa inteligencia á las compañeras diseminadas, para que haciéndose cargo de que la unión constituye la fuerza, vengán á unirse y constituir el gran edificio social, donde puedan emanciparse de la tutela y preocupación en que hasta hoy han permanecido y que en breve podamos todas unidas en compacta masa desplegar la hermosa bandera de emancipación, y el burgués y el clérigo caigan envueltos entre las ruinas del ya caduco edificio de la explotación.

Combatiremos aquella política que pugna con nuestros ideales, y que solo sirve para elevar á unos y enriquecer á otros con el sudor de nuestra frente, procesando y encarcelando continuamente á nuestros hermanos de trabajo por defender sus más justos derechos.

Daremos también noticia de cuantos atropellos se cometan por la clase patronal de esta ú otra localidad, para que llegue á conocimiento de todos los trabajadores y trabajadoras y ver si podemos por medio de la unión que se nos considere y respete, cual personas tan dignas como el más acaudalado patrono. Hora es ya que nos dignifiquemos y que, deseando toda preocupación nos llamemos á la lucha; pero la lucha noble, honrada; dentro del derecho y con el mayor respeto á los hombres y á las leyes. No venimos á pregonar la guerra fratricida, ni mucho menos, pues somos enemigos irreconciliables de ella, porque entendemos que la humanidad no debe jamás esgrimir armas para matarse ni en un combate ni en medio de una calle.

La misión del hombre sobre la tierra debe ser más grande, más sublime, más elevada.

Explanado ya á grandes rasgos nuestro programa, invitamos á nuestras compañeras de fuera y dentro de la población, para que hagan algunos trabajos y nos ayuden en la tarea que emprendemos.

Réstanos ahora saludar á nuestros compañeros en la prensa en general y muy especialmente á Libertad y Trabajo, infatigables luchadores por la redención de la humanidad.

La Redacción

EL AGUA

El agua todo lo restaura, todo lo hermosa, por todas partes brtan flores matizadas que brindan sus cálidos rebosantes de aromas é inquietas mariposas de purpúrea alas que se inclinan temblando para lamer sus corolas.

Millones de gigantescos árboles se elevan sobre el suelo, cuyo elevado ramaje con el vaiven de sus hojas escriben: ¡El agua! ¡el agua! Sin ella no tendríamos vida; no nos balancearíamos majestuosos como nos veis, y el flamígero sol desceñiendo sus justificadores rayos nos dá la completa virilidad, y en la regada tierra aletean miles de insectos por el verde musgo; las rutilantes estrellas amanecen más hermosas; la viajera luna cruza el espacio más majestuosa, más clara, porque al descender sobre la tierra brillan las verdes hojas con las flores guarnecidas de perlas rocíales.

El hombre mira; el hombre ama y rie por este hermoso líquido; el agua.

La agricultura, ramo hermoso de una ciencia siempre incompleta, allí encuentra el labrador sus avariciones, el trabajo de sus desvelos.

—¿Y si no hay agua?

—Si no hay agua no hay vida, no hay flores, no cantan los pájaros sus afectos de incansables sinfonías, arrancadas de un pentágono invisible que roba el espíritu y dilata el pensamiento, y nos sugiere profundas meditaciones, al admirar las innumerables transformaciones hermosas, moldeadas por el agua.

Por ésta se coge pan y vino, los alimentos indispensables, lo que conforta, lo que alegra, lo que restaura la fuerza, y cuando el trigo saca la espiga doblada con múltiples hebras de oro balanceándose con el útil aire primaveral, y aquel verde suelo tupido, esparcidas las hojas del sepo, cuya verdosidad lozánica y hermosa pampólea se mece con gracioso vaiven, movido por el eco respirador de la atmósfera, viendo hinchados los racimos por el agua.

Rie el labrador riamos todos con él, todos dando besos á aquellos tiernos niños que le rodean.

¡Oh hombres! Nada para vosotros hay imposible; buscad el agua donde esté, escalar murañas, derribar montes, acanalar ríos para que no se pierda ese hermoso líquido; no mireis arriba, mirad abajo, vuestro trabajo es el todo, si así hubierais obrado seriais completamente felices, no estaríais emigrando los pobres y los llamados ricos sin poder comer de sus rentas.

Estos males que padecéis, dos causas son las culpables; la mano potente por su egoísmo, y, la absurda creencia de que un ser invisible deja caer el agua cuando la mereceis.

¡Oh incivilización! Trabaja allí donde se halle; traela; así vuestros campos se hermosearán, producirán y brillará el oro en vuestras manos.

M. R.

LIBERTAD

para los presos por delitos políticos y sociales

Compañeros y compañeras: No debemos olvidar un solo momento á los compañeros que están sufriendo en los calabozos de las cárceles, unos por el solo delito de querer defender sus derechos, por decir que no quieren ser por más tiempo hombres autómatas, ni maniqués de otros hombres, que si bien en la actualidad son más respetados por tener ese vil metal llamado dinero, ante las leyes de la Naturaleza somos iguales; y otros por simples delitos políticos.

Nuestros compañeros no pudiendo soportar por mas tiempo los fuertes latigazos de la explotación, y poniendo en parangón su vida con la de los burgueses, no pudieron menos que rebelarse y salir en defensa de sus fuerzas físicas, únicos bienes que poseemos los desheredados de la fortuna; así como el patrono defiende sus arquillas donde encierra el tesoro producto de la explotación.

Así pues, aprestémonos hombres, mujeres y niños, todos aquellos que sientan amor á la justicia para celebrar mítins y manifestaciones hasta conseguir arrancar del Gobierno la hermosa libertad de nuestros hermanos.

Adelfa Blasco

ANNEX 2. Revivim els debats del feminisme

- Algunes dones consideraven que els temes relacionats amb la sexualitat, l'avortament o el control del propi cos, espantaven les dones de les classes populars i, no eren tan importants com la lluita política i la consecució de la democràcia. Per a elles eren prioritàries les reivindicacions sobre la igualtat jurídica, laboral i educacional. Aquestes dones, **partidàries de la doble militància**, prioritzaven l'aliança amb les forces democràtiques d'esquerres, cercant una coincidència entre els interessos del proletariat i els interessos feministes, en tant que proletàries també.
- Per altra banda, amb una visió diferent sobre l'alliberació de les dones, es van anar escindint i constituint grups autònoms que concebien el feminisme com una alternativa global i un projecte d'alliberament personal, **defenent la militància única**. Eren col·lectius feministes que defenien el feminisme radical, és a dir, que la lluita per l'alliberament de les dones només arribaria amb la conscienciació de les dones per a combatre el patriarcat, que estava en la base de l'estructura social abans que la classe.

ANNEX 3. Interpretem els números

Segons l'informe 'Igualtat en xifres MEFP, Aules per la Igualtat', publicat pel Ministeri d'Educació i de Formació Professional, durant el curs 2018-19 les alumnes eren el 48,7 % dels estudiants matriculats en ESO i el 53,5 % en **Batxillerat**. En l'últim cas existeixen grans diferències entre itineraris pel que fa a la presència de dones: en el cas del Batxillerat d'Arts, el percentatge d'alumnes arriba al 70,2 %; en Humanitats, al 63,6 %; en Ciències Socials, al 55,3 %; i en Ciències aconseguix el 47,3 %, tal com podem veure a continuació.

IGUALDAD
EN CIFRAS

2021

MINISTERIO
DE EDUCACIÓN
Y FORMACIÓN PROFESIONAL

ALUMNADO

BACHILLERATO

Las mujeres representan un **53,8%** del total.

presencia en:

Artes: 70,2%

Humanidades: 63,6%

Ciencias Sociales: 55,3%

presencia en:

Ciencias: 47,3%

A més a més, la **taxa de graduació** és superior en el cas de les dones, un 84 % d'alumnes titula en Educació Secundària Obligatoria (ESO) i un 63,1 % en Batxillerat, aquests percentatges són molt superiors als dels alumnes, ja que un 73,8 % dels homes titula en ESO i un 47,6 % en Batxillerat. En la següent gràfica podem veure les diferències entre sexes pel que fa als resultats acadèmics en la ESO i Batxillerat.

**IGUALDAD
EN CIFRAS**

2021

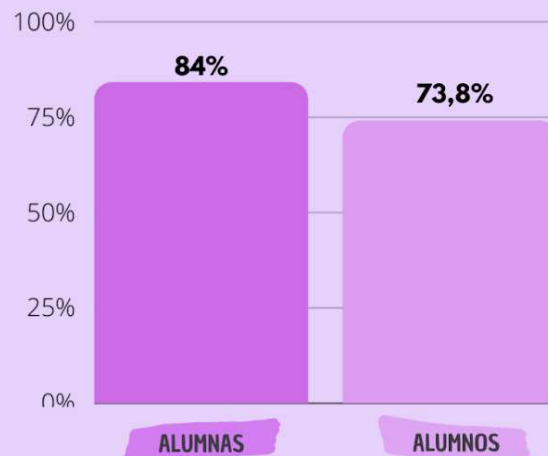

MINISTERIO
DE EDUCACIÓN
Y FORMACIÓN PROFESIONAL

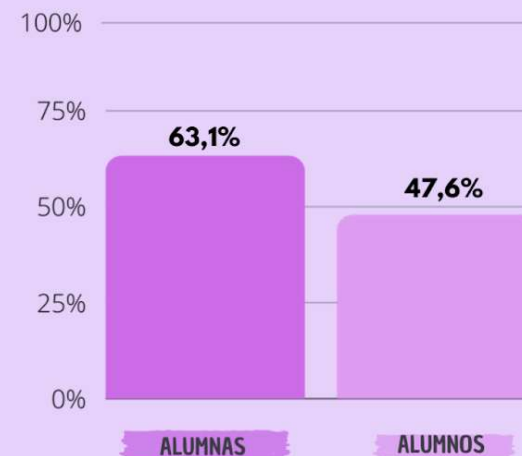
RESULTADOS ACADÉMICOS

TASA DE GRADUACIÓN

ESO

BACHILLERATO

Pel que fa a la **Formació Professional**, les dones representen el 29,3 % de l'alumnat d'FP Bàsica; el 43,7 % en Grau Mitjà; i el 47,7 % en Grau Superior, encara que existeixen també importants diferències segons les famílies professionals. Per exemple, en l'FP de Grau Superior, la família Imatge Personal té un 93,9 % d'alumnes; Serveis Socioculturals i a la Comunitat, un 87,1 %; Tèxtil, Confecció i Pell, un 85,1 %; i Sanitat, un 75,9 %. En l'altre extrem, les dones són un 3,7 % de l'alumnat de Transport i Manteniment de Vehicles; un 4,4 % en Instal·lació i Manteniment; un 5,5 % en Electricitat i Electrònica; un 9,5 % en Marítima i Pesquera; i un 11,6 % en Informàtica i Comunicacions. A continuació, trobem la infografia amb aquestes dades resumides.

IGUALDAD
EN CIFRAS

2021

MINISTERIO
DE EDUCACIÓN
Y FORMACIÓN PROFESIONAL

ALUMNADO

GRADO SUPERIOR DE FORMACIÓN PROFESIONAL

Las mujeres representan un **47,7%** del total.

presencia en:

Imagen Personal: 93,9%

Servicios Socioculturales y a la Comunidad: 87,1%

presencia en:

Transporte y Mantenimiento de Vehículos: 3,7%

Instalación y Mantenimiento: 3,4%

Respecte als **estudis superiors**, les dones són majoria (55,6 %) en l'alumnat universitari, però la seua presència varia també en funció del grau cursat. Seguint una tendència similar els nivells educatius inferiors, hi ha major presència d'alumnes en estudis d'Educació (77,9 %) i de Salut i Serveis Socials (71,8 %) però hi ha menys presència en Enginyeria, indústria i construcció (29 %) i Informàtica (13,4 %). Seguidament es mostra.

IGUALDAD
EN CIFRAS

2021

MINISTERIO
DE EDUCACIÓN
Y FORMACIÓN PROFESIONAL

ALUMNADO

GRADO UNIVERSITARIO

Las mujeres representan un **55,6%** del total.

presencia en:

Educación: 77,9%

Salud y Servicios Sociales: 71,8%

presencia en:

Ingeniería, Industria y Construcción: 29%

Informática: 13,4%

